

Оцінка ефективності соціально-етичного управління виробничими підприємствами

Степанюк Галина Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Кушлик Оксана Юріївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Stepanyuk Halyna, Kushlyk Oksana

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Стаття присвячена актуальним питанням оцінювання соціально-етичних аспектів управління виробничими підприємствами. Обґрунтовано основні завдання та етапи проведення оцінки ефективності соціально-етичного управління виробничими підприємствами. Надано пропозиції щодо системи часткових та комплексних показників, які згруповані за 5 сферами оцінки: споживачі і партнери, економічні інтереси підприємства, працівники, громада, навколишнє середовище. Запропонована система показників має практичне значення та є дієвим інструментом обґрунтування подальших управлінських рішень, розроблення стратегії розвитку виробничого підприємства з урахуванням інтересів споживачів, партнерів, громади загалом та дієвих проектів для підприємства щодо досягнення ефективності і результативності в організаційній, виробничій, економічній та соціальній сферах з урахуванням стану навколишнього середовища. Обґрунтовано методичні підходи до розрахунку інтегрального показника ефективності соціально-етичного управління.

Ключові слова: соціально-етичне управління, ефективність, сталий розвиток, виробничі підприємства, комплексна оцінка.

Степанюк Г.С., Кушлик О.Ю. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ

Статья посвящена актуальным вопросам оценки социально-этических аспектов управления производственными предприятиями. Обоснованы основные задачи и этапы проведения оценки эффективности социально-этического управления производственными предприятиями. Даны предложения по системе частных и комплексных показателей, которые сгруппированы по 5 сферам оценки: потребители и партнеры, экономические интересы предприятия, персонал, общество, окружающая среда. Предложенная система показателей имеет практическое значение и является действенным инструментом обоснования дальнейших управленческих решений, разработки стратегии развития производственного предприятия с учетом интересов потребителей, партнеров, общества в целом и действенных проектов для предприятия по достижению эффективности и результативности в организационной, производственной, экономической и социальной сферах с учетом состояния окружающей среды. Обоснованы методические подходы к расчету интегрального показателя эффективности социально-этического управления.

Ключевые слова: социально-этическое управления, эффективность, устойчивое развитие, производственные предприятия, комплексная оценка.

Stepanyuk Halyna, Kushlyk Oksana. EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF SOCIO-ETHICAL MANAGEMENT BY PRODUCTION ENTERPRISES

The article is devoted to the actual questions of evaluation of social and ethical aspects of management by production enterprises. Social and ethical management involves the development and implementation of a system of solutions for enterprise development in the direction of establishing long-term effective relations with consumers and partners, employees, owners and shareholders, the community, as well as in the direction of preservation of the environment. The stages of the evaluation of the effectiveness of social and ethical management by production enterprises are substantiated: the definition of the main components of the socio-ethical management by production enterprises and the formation of a system of individual indicators of evaluation of each component, calculation of the integral indicator of the effectiveness of the socio-ethical management by production enterprises and its interpretation. The suggestions of the system of partial and complex indicators of evaluation of the effectiveness of social and

ethical management are presented. The proposed system of indicators has practical value. It is determined that such a system of individual indicators is an effective tool for substantiating managerial decisions, developing a strategy for the development of a production enterprise, taking into account the interests of consumers, partners, the community as a whole, and effective projects for the enterprise in terms of achieving efficiency and effectiveness in the organizational, production, economic and social spheres taking into account the state of the environment. The methodical approaches to the calculation of the integral indicator of the effectiveness of social and ethical management by production enterprises are substantiated. The advantage of the proposed methodological approaches to the estimation of integral efficiency indicators is the possibility of taking into account a significant number of conditions and factors (indicators), the effect of which is caused by changes in the state of the enterprise itself, and the requirements and conditions of the environment.

Key words: social and ethical management, efficiency, sustainable development, production enterprises, complex evaluation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання розвитку соціально-етичних аспектів управління підприємств нині є актуальним та виступає предметом наукових дискусій як із погляду визначення категорії «соціально-етичне управління», так і щодо методів його оцінювання через систему комплексних критеріїв та часткових показників.

Розглядаючи підприємство як систему, необхідно виходити з того, що результативність його діяльності щодо основних цілей та завдань сталого розвитку залежить від відповідності потенціалу підприємства та «готовності» керівництва до запровадження принципів сталого розвитку у свою діяльність. Спроможність до таких перетворень залежить від рівня ресурсного потенціалу, відповідності стратегії підприємства цілям сталого розвитку та достатності коштів для фінансування природоохоронних, соціально спрямованих заходів для реалізації економічної та соціальної політики підприємства як щодо персоналу, так і щодо всіх зацікавлених сторін.

З урахуванням наведених міркувань соціально-етичне управління стосується поточних та майбутніх можливостей і загроз підприємства, результативність реалізації якого в соціально-економічній та екологічній сферах визначається адаптивними здібностями системи управління забезпечити підвищення добробуту власників, споживачів, партнерів, працівників, громади загалом та збереження якості навколишнього середовища. А це потребує якісної оцінки та моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У наукових працях розглядаються сутність та характеристика соціально-етичних аспектів управління підприємствами [1], показники ефективності використання компанією інструментів соціально-орієнтованого маркетингу [2], підходи до оцінки ефективності корпоративної соціальної відповідальності підприємств в Україні [3], показники оцінки еко-

лого-економічного реінжинірингу виробничих процесів підприємств [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте додаткових досліджень потребують питання: вдосконалення системи показників оцінювання соціально-етичних аспектів управління; розроблення методики оцінювання та інструментів приведення до єдиної основи різних за характером показників; формування системи індикаторів, критеріїв та розроблення необхідних управлінських процедур щодо розвитку соціально-етичного управління виробничими підприємствами. Недостатньо висвітлено питання комплексного оцінювання ефективності соціально-етичного управління та впливу таких аспектів на загальну результативність діяльності виробничих підприємств.

Формулювання цілей статті. Вирішення вищезазначених проблем зумовлює постановку таких завдань, як: обґрунтування етапів проведення оцінки соціально-етичного управління (СЕУ); вибір узагальнюючого критерію оцінювання ефективності СЕУ; пропозиції щодо системи показників; обґрунтування методичних підходів до розрахунку інтегрального показника ефективності СЕУ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що соціально-етичне управління підприємствами передбачає розроблення і реалізацію системи рішень розвитку підприємства в напрямі формування довгострокових ефективних відносин зі споживачами і партнерами, працівниками, власниками і акціонерами, громадою, а також у напрямі збереження навколишнього середовища. Відповідальність перед споживачами і партнерами передбачає забезпечення належної якості і безпечності продукції, етичних та моральних цінностей під час розроблення товарів, упаковки, комунікативних заходів, відповідальної реклами, пропагування етичних і моральних цінностей, захисту конфіденційності інформації про клієнтів та партне-

рів, дотримання зобов'язань, упровадження принципів чесного ведення бізнесу. Економічні інтереси підприємства забезпечуються ефективністю використання ресурсів, захистом інтересів інвесторів, отриманням максимального прибутку для власників. Відповідальність перед працівниками передбачає захист трудових прав персоналу, дотримання прав людини на робочому місці, навчання та розвиток персоналу, складання планів індивідуального пенсійного забезпечення та індивідуального страхування, зростання заробітної плати, виплат премій і компенсацій, забезпечення безпечних умов праці робітників, турботу про безпеку виробництва. Потреби громади задовольняються через соціальну відповідальність, благодійність, спонсорство проектів соціального добробуту, мистецьких проектів, підтримку громадських рекреаційних програм. Охорона навколишнього середовища передбачає дотримання екологічних норм і стандартів, зниження шкідливих впливів на навколишнє середовище, ліквідацію промислових відходів, впровадження безвідходних, екологічно чистих та ресурсозберігаючих технологій, надання переваги альтернативним джерелам енергії.

Оцінка та аналіз соціально-етичних аспектів управління діяльності підприємства необхідне для вирішення таких завдань:

- контроль поточного стану основних аспектів СЕУ;
- визначення рівня ефективності діяльності підприємства;
- ідентифікація рівня ефективності соціально-етичної діяльності підприємства за сферами;
- моделювання наслідків впливу різних чинників на результати соціально-етичної діяльності підприємства;
- формування комплексу заходів щодо передбачення, усунення, ліквідації наслідків впливу загроз діяльності підприємства в сферах СЕУ, а також, що не менш важливо, використання потенційних можливостей.

Оцінку соціально-етичних аспектів управління виробничого підприємства запропоновано проводити в такій послідовності етапів.

I етап. Визначення основних складових частин (сфер) соціально-етичного управління виробничими підприємствами та формування системи одиничних показників (параметрів) оцінювання кожного складника. Від правильного формування номенклатури показників оцінювання інтегрального показника ефективності СЕУ залежатимуть результати та

висновки щодо основних напрямів підвищення соціально-етичного рівня управління за рахунок розроблення стратегії підприємства згідно з принципами сталого розвитку та вдосконалення на цій основі бізнес-процесів підприємства. Серед великої кількості показників, які характеризують кожний складник СЕУ, необхідно відібрати ті, які найкраще відповідають цілям оцінювання, тобто дають змогу одержати найповніше уявлення про потенціал підприємства загалом, та є суттєвими для ухвалення рішень щодо управління потенціалом у забезпеченні сталого розвитку.

Система показників оцінки соціально-етичних аспектів діяльності підприємства має відповідати таким вимогам:

а) система формується як із кількісних, так і з якісних показників, які за допомогою експертів приводяться у зів'язаний вигляд кількісно в інтервалі від 1 до 0, причому чим більший рівень ефективності, тим більше значення показника наближається до 1;

б) за своїм складом система показників має відображати специфіку діяльності підприємства і не бути фіксованою, може з часом змінюватися, що зумовлене високим рівнем невизначеності зовнішнього середовища, його динамічністю та змінами у діяльності підприємства;

в) кількість показників у системі має бути невеликою для зручності розрахунків, уникнення дублювання інформації;

г) під час вибору показників, які характеризують аспекти соціально-етичної діяльності підприємства, треба мати на увазі, що усі сфери взаємопов'язані, тому вихідна інформація одного рівня є вхідною інформацією наступного, що підтверджує їх взаємопов'язаність;

д) враховувати обмеженість інформації щодо показників, недостовірність її джерел та невпевненість у її точності, оперативності, актуальності, адекватності;

е) залежність між рівнем обраного показника і рівнем ефективності може бути прямо пропорційною та зворотно пропорційною, тобто якщо значення показника збільшується, а рівень ефективності зменшується, то це свідчить про зворотно пропорційну залежність, якщо за зростання значення показника рівень ефективності буде збільшуватися, то це свідчить про прямо пропорційну залежність.

Наступною умовою якісної оцінки аспектів СЕУ є забезпечення узгодженості думок фахівців різних спеціальностей, від кваліфікації яких

залежить результативність та ефективність в економічній, екологічній та соціальній сферах. Збирання та узагальнення думок спеціалістів забезпечують експертні методи, зокрема метод Делфі («метод повторюваних анкетних опитувань»). Зворотний зв'язок дозволяє експертам коригувати свої думки з урахуванням проміжних усереднених оцінок і пояснень експертів, що висловили «крайні» погляди. Характерною особливістю цього методу є те, що розкидання оцінок експертів зменшується від туру до туру, зростає їхня узгодженість.

Під час використання методу Делфі необхідно враховувати такі умови: групи експертів мають бути стабільними; кількість турів має бути достатньою для того, щоб дати всім учасникам можливість ознайомитися з причинами надання тієї чи іншої оцінки, а також для критики цих причин; слід створити можливість передачі інформації експертам за каналами зворотного зв'язку.

Ще одною умовою якісної оцінки аспектів СЕУ є забезпечення того, що всі фахівці, які беруть участь в експертному оцінюванні, мають бути обізнані в питаннях сталого розвитку та соціальної відповідальності бізнесу. Вирішення останнього завдання потребує проведення на підприємствах додаткових тренінгів, семінарів і нарад.

У таблиці 1 запропоновано показники оцінювання ефективності СЕУ за визначеними сферами, а саме: споживачі і партнери, економічні інтереси підприємства, працівники, громада, навколишнє середовище. Цей набір показників слугує відправною точкою формування системи показників для окремого підприємства, враховуючи його специфіку, масштаб та умови діяльності.

У групу показників, що характеризують сферу «навколишнє середовище», входять еколого-економічні показники, які включають як натуральні, так і вартісні, натурально-вартісні показники і відображають екологічну (природоохоронну) складову частину діяльності виробничого підприємства, характеризують степінь її впливу на стан біогеоценозів, ефективність освоєння і відновлення природних ресурсів у взаємозв'язку і взаємозумовленості з виробничими ресурсами, умовами та кінцевими (проміжними) економічними, фінансовими, соціальними й екологічними результатами діяльності виробничого підприємства загалом. Систематизація показників проведена на основі опрацювання низки наукових робіт і використання стандартів [5, 6] та описана у роботі [4].

Практичне значення блоку показників сфери «навколишнє середовище» – провести екологічну діагностику виробничого підприємства з метою виявити і розпізнати причини виникнення низки екологічних проблем загалом у системі підприємства та його окремих підсистемах, а також визначити і проаналізувати їхній стан за допомогою кількісних показників та якісних характеристик для встановлення об'єктивного діагнозу наявних екологічних проблем, а також зробити висновки про можливі шляхи їхнього вирішення. Достовірне виявлення і розпізнавання причин екологічних проблем дає змогу керівництву виробничого підприємства працювати в режимі проактивного й активного управління (за слабкими сигналами потенційних збурень), для якого характерна превентивна ліквідація причин без появи негативних наслідків. Інакше підприємство функціонуватиме в реактивному режимі, тобто реагуватиме на всілякі негаразди тільки після появи негативних результатів.

II етап. Розрахунок інтегрального показника ефективності СЕУ виробничими підприємствами. У зв'язку з великою кількістю сформованих на 1-му етапі показників виникає необхідність у визначенні узагальнюючого критерію оцінювання соціально-етичних аспектів управління виробничими підприємствами.

Комплексна оцінка ефективності СЕУ на основі інтегрального показника ефективності в кожній сфері дозволяє керівництву підприємства в процесі стратегічного управління визначати пріоритети розвитку та формувати план дій із врахуванням виявлених резервів ефективності СЕУ щодо споживачів, партнерів, власників, працівників підприємства, громади, навколишнього середовища, а також можливостей інтеграції результатів сфер діяльності з метою отримання синергетичного ефекту для підприємства загалом.

Для вирішення питання визначення інтегрального показника ефективності СЕУ запропоновано використовувати такий методичний підхід:

Крок 1. Формування бази (матриць) вихідних даних за групами часткових показників.

Крок 2. Ранжування часткових показників за їх важливістю і визначення відповідних вагових коефіцієнтів.

Крок 3. Переведення розрахункових значень показників у зіставну індексну форму.

Крок 4. Розрахунок комплексних показників у межах групи – складників інтегрального показника ефективності СЕУ.

**Система показників оцінювання ефективності
соціально-етичного управління виробничими підприємствами**

Сфери	Система показників оцінювання
1	2
Споживачі, партнери	1.1 Рівень задоволеності споживачів якістю продукції 1.2 Наявність сертифікатів на відповідність міжнародним стандартам (показник аналізується за наявністю сертифікатів в галузях управління: якістю (ISO серії 9000, 9001); соціальною відповідальністю (SA 8000, AA 1000); безпекою праці (OHSAS 1800); інформаційною безпекою (BS 77990); навколишнім середовищем (ISO 14000, 14001, 14020, 14021, 14024, ISO/TR 14025) 1.3 Наявність знаків екологічного маркування продукції 1.4 Показники екологічності продукції 1.4.1 Показники вмісту шкідливих речовин у продукції (за компонентним складом), зокрема речовин, що можуть спричинити глобальні екологічні проблеми 1.4.2 Кількість виявлених випадків (претензій) за результатами шкідливого впливу продукції підприємства на організм людини 1.4.3 Відсоток продукції, що відповідає якості (екологічності) згідно вимог національних і міжнародних стандартів, встановлених нормативів 1.5 Відсоток постійних клієнтів (більше 2-х угод або більше 1 року співпраці) 1.6 Показники лояльності споживачів 1.7 Показники якості і безпеки продукції 1.8 Рівень іміджу підприємства 1.9 Рівень корпоративної культури бізнесу 1.10 Рівень відкритості та прозорості бізнес-процесів 1.11 Рівень дотримання дисципліни виконання умов договорів з контрагентами 1.12 Рівень спільних проектів з партнерами в сфері соціальної політики 1.13 Індекс фінансування процесів з моніторингу якості продукції 1.14 Кількість реклаमाцій щодо якості продукції на 100 од.
Економічні інтереси підприємства	2.1 Показники прибутковості (коефіцієнти валового, операційного, чистого прибутку) 2.2 Показники рентабельності власного та вкладеного капіталу 2.3 Показники вартості виробничого підприємства (показник економічної доданої вартості (EVA)) 2.4 Коефіцієнт окупності інвестицій у соціальні програми і проекти (ROI) 2.5 Показники ресурсовіддачі (фондовіддача, матеріаловіддача) 2.6 Показники продуктивності 2.7 Показники ефективності дивідендної політики (чистий прибуток, що припадає на 1 просту акцію, дивіденди на 1 просту акцію, коефіцієнт цінності акції, рентабельність акції, коефіцієнт дивідендних виплат) 2.8 Рівень довіри акціонерів
Працівники	3.1 Показники мотивації персоналу (обсяги та частка витрат на розвиток персоналу, обсяг та частка витрат на стимулювання працівників) 3.2 Показники зайнятості (частка звільнених протягом досліджуваного періоду з ініціативи роботодавця в загальній чисельності працівників, коефіцієнт плинності кадрів) 3.3 Коефіцієнт окупності інвестицій (ROI) в людський ресурс (HR) 3.4 Показник ефективності (продуктивності) роботи працівника 3.5 Показники екологічно обумовлених шкідливих впливів на персонал: 3.5.1 Питома вага промислово-виробничого персоналу, що працює в шкідливих умовах виробництва, у загальній кількості всіх працюючих 3.5.2 Перевищення рівня шуму, вібрації та випромінювання у робочій зоні 3.5.3 Перевищення рівня захворюваності працівників з причин екологічного забруднення 3.5.3 Рівень професійного травматизму, екологічно зумовленого травматизму, смертельного травматизму 3.5.4 Коефіцієнт важкості травматизму 3.5.5 Коефіцієнт частоти нещасних випадків 3.5.6 Рівень екологічно зумовленої плинності кадрів 3.6 Показники охорони здоров'я працівників 3.6.1 Витрати на охорону здоров'я працівників в розрахунку на одного працівника

Продовження таблиці 1

1	2
Працівники	3.6.2 Частка працівників, що проходять щорічний медичний огляд кошом підприємства 3.6.3 Витрати на покращення умов праці в розрахунку на одного працівника 3.7 Рівень кредиторської заборгованості перед персоналом 3.8 Рівень невиконаних зобов'язань з виплат персоналу по завершенню трудової діяльності 3.9 Рівень невиконаних зобов'язань з виплат персоналу внаслідок складних умов праці та шкідливих умов виробництва 3.10 Витрати на забезпечення соціального пакету на 1 працівника 3.11 Рівень комфортності соціального клімату в колективі 3.12 Рівень реалізації політики етичного кодексу поведінки
Громада	4.1 Рівень своєчасності та повноти сплати у повному обсязі податків до бюджетів усіх рівнів 4.2 Показник соціальної участі підприємства в розвитку громади 4.3 Показники екологічної відповідальності перед громадою (впливу на населення; матеріальні об'єкти: інфраструктура, виробничі засоби, житлово-комунальне господарство, транспорт; сільське та лісове господарство; водоймища; об'єкти особливого природоохоронного значення): 4.3.1 Перевищення рівня захворюваності населення від середнього у зоні шкідливого екологічного впливу підприємства 4.3.2 Кількість потерпілих (осіб) населення від техногенних надзвичайних ситуацій спричинених діяльністю виробничого підприємства 4.3.3 Питома вага вартості зруйнованих основних засобів територіальної громади, спричинена екодеструктивною діяльністю підприємства 4.3.4 Площа вилучених територій із сільськогосподарського обороту 4.3.5 Площа вилучених ділянок із лісогосподарського обороту 4.3.6 Обсяги збитків пов'язані з втратою сільськогосподарської і лісової продукції; 4.3.7 Збитки, пов'язані з підвищеною захворюваністю і смертністю людей 4.3.8 Скорочення кількості занесених в національний перелік видів тварин і рослин, що охороняються, місцезнаходження яких перетинається з територією діяльності підприємства з розділенням на категорії (за ступенем небезпеки для виду) 4.3.9 Загальний збиток від впливу виробництва на територіальний природний комплекс 4.4 Продуктивність відносин з органами влади 4.5 Коефіцієнт фінансування програм з розвитку громади (участь у благодійних акціях, спонсорська підтримка наукових, культурних, спортивних заходах, інвестиційних проектах)
Навколишнє середовище	5.1 Показники екодеструктивного впливу підприємства на навколишнє середовище: 5.1.1 Показники впливу на атмосферне повітря, водне середовище, земельні ресурси і надра: об'єми викидів забруднюючих речовин окремими стаціонарними та пересувними джерелами; рівень вмісту (перевищення ГДК) шкідливих речовин у повітрі на підприємстві та межі СЗЗ; об'єми скидів забруднюючих речовин окремими джерелами (за компонентним складом); обсяги водовідведення (стоки) зворотних вод у водні об'єкти за категоріями; об'єми понадлімітних (аварійних) скидів забруднюючих речовин; площа земель, що вилучена в постійне і тимчасове використання (всього і за категоріями земель); площа порушених земель (кар'єри, полігони, хвостосховища, сховища); коефіцієнт антропогенної трансформації території задіяної підприємством у господарській діяльності; об'єми утворених твердих та рідких відходів (за компонентним складом та типами); об'єми розміщених твердих та рідких відходів (у межах і понад встановлені ліміти); показник хімічного забруднення (перевищення ГДК шкідливих речовин у ґрунті) 5.1.2 Показники техніко-екологічного рівня виробництва: 5.1.2.1 Показники стану основних виробничих засобів: коефіцієнт зносу основних засобів; коефіцієнт оновлення основних засобів; рівень аварійності на підприємстві; величина еколого-економічного ризику; показники зниження (підвищення) екологічності технологічних процесів; частка екологічно небезпечних виробничих засобів за видами небезпеки (хімічна, вибухопожежна, радіаційна, гідродинамічна, біологічна); втрати ефективного часу роботи устаткування внаслідок порушення екологічних вимог; рівень зниження виробничої потужності підприємства через екологічні фактори

1	2
Навколишнє середовище	<p>5.1.2.2 Показники стану та ефективності використання природоохоронних фондів: коефіцієнт придатності, оновлення, вибуття; частка фондів природоохоронного призначення в загальній вартості основних виробничих засобів; фондівіддача; коефіцієнти інтенсивного завантаження, екстенсивного використання, інтегрального завантаження; коефіцієнт пропорційності, що характеризує співвідношення темпів оновлення природоохоронних фондів і виробничих засобів</p> <p>5.1.3 Показники екологічності матеріально-енергетичного забезпечення виробництва: коефіцієнт матеріаломісткості виробництва; частка токсичних, небезпечних, вибухонебезпечних, вогненебезпечних речовин і матеріалів, що використовуються в технологічному процесі у загальній номенклатурі ресурсів; показник комплексності використання матеріальних ресурсів; частка вхідних матеріалів, які вироблені з поновлюваних ресурсів; частка енергоносіїв (за групами: прямі невідновні та прямі відновні джерела енергії, Дж)</p> <p>5.1.4 Показники еколого-економічної взаємозалежності результатів виробництва: величина приросту чистого прибутку основного виробництва у результаті проведення природоохоронних заходів; рентабельність виробництва екологічних товарів і послуг; зміна рентабельності продукції за рахунок процесів екологізації виробництва (впровадження природоохоронних заходів); рівень екологічної рентабельності (відвернений збиток від екологічних порушень / середня вартість природоохоронних фондів і оборотних засобів); збитковість прибутку через екологічні порушення; загальний показник «екологічної ціни» (екологомісткості); частка витрат на управління природоохоронною діяльністю (екологічний менеджмент) у собівартості продукції; Зміни собівартості продукції за рахунок процесів екологізації виробництва (впровадження природоохоронних заходів); економія енергії, палива в результаті заходів із зниження енергоспоживання і підвищення енергоефективності; економія, що досягнута у результаті відвернення забруднення або рециклінгу відходів.</p> <p>5.1.5 Показники рівня використання відходів: частка переробки відходів на підприємстві; частка переробки відходів сторонніми організаціями; частка повторно використаних відходів; частка розміщених на полігоні відходів; частка закачаних відходів у підземні горизонти</p> <p>5.1.6 Показники рівня екологічних платежів: сума екологічних податків; частка відшкодованого економічного збитку від екологічних порушень через систему екологічних платежів; кількість штрафних санкцій за порушення екологічних нормативів, величина екологічних витрат на одиницю вартості готової продукції</p> <p>5.1.7 Показники рівня реінвестування у екологічну діяльність: капітальні витрати, які пов'язані з екологічними аспектами виготовлення продукції; загальна величина екологічних інвестицій; коефіцієнт загальної ефективності екологічних капітальних вкладень; витрати на дослідження і техніко-технологічні розробки екологічних проектів; кількість введених природоохоронних об'єктів; ступінь інноваційного розвитку підприємства (співвідношення обсягу продукції, виробленої за новими технологіями до загального обсягу виробництва)</p> <p>5.1.8 Показники рівня стимулювання екологічності виробництва: рівень виконання планів з впровадження природоохоронних заходів за рахунок компенсаційних платежів підприємству з позабюджетних екологічних фондів; показники, які характеризують екологічні стимули в системі оподаткування (зниження податку на прибуток, пільгове оподаткування); показники, які характеризують екологічні стимули в системі кредитування (зниження ставки кредиту); загальна величина відверненого економічного збитку в результаті екологічних порушень</p>

Крок 5. Ранжування значень комплексних показників окремих груп і визначення їх вагових коефіцієнтів.

Крок 6. Обчислення узагальнюючого (інтегрального) показника ефективності СЕУ.

На першому кроці запропонованої методики формують матриці вихідних даних з

кожної сфери часткових показників ефективності СЕУ X_1, X_2, \dots, X_k , де k – число груп показників. Для k -ої групи показників структура цієї матриці може бути визначена в такий спосіб: $X_k = (X_{ij})_k$, $i = [1; n]$, $j = [1; m]$, де X_{ij} – значення i -го показника в j -ому досліджуваному періоді; n – число показників,

що входять в k -у групу; m – число досліджуваних періодів.

Для визначення вагових значень кожного показника у k -ій групі можна використати метод попарних порівнянь.

Оскільки є часткові показники, які виражені в абсолютних і відносних величинах, а також мають різні одиниці виміру, то на третьому кроці здійснюють переведення розрахункових значень показників у зіставну індексну форму.

Для перетворення показників ефективності СЕУ в індексну форму доцільно використовувати підходи, запропоновані у праці [7]:

– для показників, збільшення яких покращує оцінку ефективності СЕУ, індекс I_{ij} розраховується за формулою:

$$I_{ij} = (X_{ij} - \min X_{ij}) / (\max X_{ij} - \min X_{ij}), \quad (1)$$

тобто чим більшим є значення X_{ij} в межах діапазону їх коливань, тим ближчою до 1 буде величина I_{ij} .

– для показників, зменшення яких покращує оцінку ефективності СЕУ, індекс I_{ij} має такий вигляд:

$$I_{ij} = (\max X_{ij} - X_{ij}) / (\max X_{ij} - \min X_{ij}), \quad (2)$$

тобто величина I_{ij} буде наближатися до 1 за наближення фактичного значення X_{ij} до $\min X_{ij}$.

Згідно з формулами (1, 2) за базу порівняння вибирають як мінімальні, так і максимальні значення показників досліджуваного підприємства, або ж можна використовувати аналогічні показники об'єктів-еталонів у разі наявності відповідної бази даних.

Результатом третього кроку є набір матриць індексних значень показників кожної групи $I_{1j}, I_{2j}, \dots, I_{ij}$.

Описані вище обчислювальні процедури є основою для розрахунку окремого комплексного показника ефективності СЕУ, який здійснюється за формулою (3):

$$K = \sum_{i=1}^n q_i \cdot I_i, \quad (3)$$

де q_i – вага часткового показника;

I_i – значення часткового показника у індексній формі;

i – кількість показників ($i=0,1,2,\dots,n$).

Інтегральний показник, що характеризує ефективність СЕУ загалом, розраховується шляхом сумування окремих комплексних показників кожної сфери оцінювання помножених на їхні вагові коефіцієнти. Таким чином, інтегральний показник ефективності СЕУ може набувати значення від 0 до 1.

III етап. Інтерпретація результатів оцінки ефективності СЕУ виробничого підприємства. Для характеристики діапазонів зміни інтегрального показника пропонується використовувати відому шкалу Харрінгтона (табл. 2).

Розрахунок інтегрального показника ефективності СЕУ виробничими підприємствами передбачає використання також інших підходів, зокрема методу коефіцієнтів, що в цьому разі використовує тільки показники-стимулятори.

Комплексна оцінка ефективності на основі інтегрального коефіцієнта ефективності СЕУ в кожній сфері за допомогою методу коефіцієнтів представлена таким чином (4):

$$I_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n I_{ij}}, \quad (4)$$

де I_i – інтегральний коефіцієнт ефективності СЕУ i -го виробничого підприємства;

I_{ij} – інтегральний коефіцієнт ефективності управління j -ї сфери i -ого виробничого підприємства;

n – кількість сфер ($n=5$).

Інтегральний коефіцієнт ефективності СЕУ сфер виробничого підприємства можна визначити за формулою (5):

$$I_{ij} = \sqrt[m]{\prod_{k=1}^m I_{ij}^k}, \quad (5)$$

де I_{ij}^k – інтегральний коефіцієнт k -го показника ефективності СЕУ j -ї сфери i -ого виробничого підприємства;

m – кількість показників ефективності управління.

Таблиця 2

Оцінка інтегрального показника ефективності СЕУ

Якісна оцінка ефективності СЕУ	Кількісні значення інтегрального показника
Дуже низький (практична відсутність аспектів СЕУ)	0 – 0,2
Низький (критичний рівень ефективності)	0,2 – 0,37
Середній (несистемна ефективність)	0,37 – 0,63
Високий (достатній рівень ефективності)	0,63 – 0,8
Дуже високий (високий рівень ефективності)	0,8 – 1

Інтегральний коефіцієнт показників ефективності СЕУ сфер діяльності виробничого підприємства визначається (6):

$$I_{ij}^k = r^{-1} \sqrt[r]{\prod_{t=2}^r I_{ij}^{kt}}, \quad (6)$$

де I_{ij}^{kt} – первинний індекс темпів зростання k-го показника ефективності СЕУ j-ї сфери i-ого виробничого підприємства в t-му році до попереднього періоду;

r – кількість років, на основі яких здійснюються оцінку ефективності СЕУ виробничого підприємства.

Тракування результатів згідно з другим підходом оцінки інтегрального показника ефективності СЕУ здійснюється таким чином:

– якщо інтегральний коефіцієнт ефективності СЕУ виробничого підприємства менше одиниці, це свідчить про низький рівень ефективності СЕУ підприємством загалом;

– якщо інтегральні коефіцієнти ефективності СЕУ сфер підприємства є меншими від одиниці, це вимагає перегляду існуючої стратегії і розроблення нової, більш ефективної в напрямі соціально-етичного управління;

– якщо середні оцінки інтегральних коефіцієнтів ефективності СЕУ за сферами підприємства знаходяться близько одна від одної, це

свідчить про збалансованість різних напрямів управління підприємством;

– якщо середні оцінки за розділами є високими (більше 1), можна сподіватися, що потенціал підприємства буде реалізовано повністю та враховано інтереси стейкхолдерів;

– якщо є значні розриви між оцінками за сферами, це свідчить про наявність стратегічних загроз/можливостей.

Висновки з цього дослідження. Отже, система показників для оцінювання ефективності соціально-етичного управління виробничими підприємствами є дієвим інструментом обґрунтування управлінських рішень, розроблення стратегії розвитку з урахуванням інтересів споживачів, партнерів, громади загалом та дієвих проектів для підприємства щодо досягнення ефективності та результативності в організаційній, виробничій, економічній та соціальній сферах з урахуванням стану навколишнього середовища. Перевагою запропонованих методичних підходів щодо оцінювання інтегрального показника ефективності соціально-етичного управління є можливість урахування значної кількості умов та чинників (показників), дія яких викликана як зміною станів власне підприємства, так і вимог та умов зовнішнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кушлик О.Ю. Соціально-етичні аспекти управління підприємствами / О.Ю. Кушлик // Причорноморські економічні студії: Науковий журнал. Випуск 26, Частина 2, 2018. Одеса. С. 16–21.
2. Гранкина Н.Г. Показатели эффективности использования компанией инструментов социально-ориентированного маркетинга / Н.Г. Гранкина // Экономикс. № 1, 2014. С. 69–75.
3. Буян О.А. Підходи до оцінки ефективності корпоративної соціальної відповідальності підприємств в Україні / О.А. Буян // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». Випуск 6 (2), 2012. Дніпропетровськ. С. 159–163.
4. Степанюк Г. С. Еколого-економічний реінжиніринг виробничих процесів техногенно небезпечних нафтогазових підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Степанюк Галина Сергіївна. Івано-Франківськ, 2011. 272 с.
5. Екологічне управління. Оцінювання екологічної дієвості. Настанови (ISO 14031:2013, IDT) : ДСТУ ISO 14031:2016. [Чинний від 2016-12-13]. К. : Держспоживстандарт України, 2016. IV, 37 с. (Національний стандарт України).
6. G4 Sustainability Reporting Guidelines: Implementation Manual [Electronic resource]. 2013. Global Reporting Initiative. Mode of access: <https://www.globalreporting.org/resource/library/GRIG4-Part2-Implementation-Manual.pdf>
7. Мороз О.В. Інституціональні особливості превентивного антикризового управління підприємством: [монографія] / О.В. Мороз, І.В. Шварц. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. 137 с.

REFERENCES

1. Kushlyk O.Y. (2018) Socialjno-etychni aspekty upravlinnja pidpryjemstvamy [Socio-ethical aspects of enterprise management]. *Black Sea Economic Studies: Scientific Journal*, vol. 26-2, pp. 16–21.
2. Grankina N.G. (2014) Pokazатели effektivnosti ispol'zovaniya kompaniey instrumentov sotsial'no-orientirovannogo marketinga [Performance indicators of the company using social-oriented marketing tools]. *Economics*, no. 1, pp. 69–75.

3. Bujan O.A. (2012) Pidkhody do ocinky efektyvnosti korporatyvnoji socialjnoji vidpovidalnosti pidpryemstv v Ukraini [Approaches to assessing the effectiveness of corporate social responsibility in Ukraine]. *Bulletin of Dnipropetrovsk University. Economics Series*, vol. 6 (2), pp. 159–163.
4. Stepanyuk, G.S. (2011). Ekologo-ekonomichnyiy reingyniryng vyrobnychkykh procesiv tekhnogenno nebezpechnykh naftogazovykh pidpryemstv [Ecological and economical reengineering of operating processes of industrial hazardous oil and gas companies]. *PhD dissertation*. Retrieved from <http://elar.nung.edu.ua/handle/123456789/1919>
5. ISO 14031:2013 (E). Environmental management – Environmental performance evaluation – Guidelines. Retrieved from <http://mahdi.hashemitabar.com/cms/images/Download/ISO/iso-14031-2013-english-previews.pdf>
6. Global Reporting Initiative. (2013). Bushfire resources: G4 Sustainability Reporting Guidelines: Implementation Manual. Retrieved from <https://www.globalreporting.org/resource/library/GRIG4-Part2-Implementation-Manual.pdf>
7. Moroz O.V. (2006), Shvarz I.V. Instytucionaljni osoblyvosti preventyvnogho antykryzovogho upravlinnja pidpryemstvom [Institutional Peculiarities of Preventive Crisis Management of Enterprise]. Vinnycia: Universum-Vinnycia. (in Ukrainian)